

Σύλλογος Αρχαίας Ελληνικής Φιλοσοφίας «σὺν Ἀθηνᾶ»

2<sup>ο</sup> Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημολογίας

*Περιθώρια βελτίωσης του πολιτικού συστήματος:  
η πολιτική ως πρώτη των επιστημών & τα εὐ  
κεκραμένα πολιτεύματα*

Σάββατο, 14 Οκτωβρίου 2017

Κατερίνα Χατζοπούλου

Δρ. Γλωσσολογίας, Μτδρ. Ερευνήτρια ΑΠΘ

kchatzopoulou@yahoo.com

Ξεκινώντας με ένα ερώτημα:

*Ποιο είναι αυτό που δεν μπορεί να  
βελτιωθεί;*

*Μόνο το τέλειο δεν μπορεί να  
γίνει καλύτερο.*

- Η αρχαία ελληνική φιλοσοφία χαρακτηρίζεται από την παρατήρηση και περιγραφή των φαινομένων, φυσικών και κοινωνικών, και ακολούθως την προσπάθεια ερμηνείας και ευεργετικής παρέμβασης.
- Ο Σωκράτης φαίνεται να είναι εισηγητής της πρακτικής των ορισμών, δηλαδή σε όλους τους διαλόγους ξεκινούν οι ομιλητές με προσπάθεια περιγραφής και ορισμού της υπό εξέταση έννοιας και του υπό εξέταση φαινομένου.
- Το ίδιο θα κάνουμε κι εμείς στην παρούσα παρουσίαση, πιο συντομευμένα, με παρατήρηση και περιγραφή του πολιτικού έργου, από όσο μπορούμε να ξέρουμε.
- Και με εντοπισμό των περιθωρίων βελτίωσης (βελτιώνεται κάτι που (α) είναι ήδη καλό, (β) δεν είναι ήδη τέλειο), υποβοηθούμενοι και κατευθυνόμενοι από τη σκέψη των φιλοσόφων.

Τρία πράγματα φαίνεται να χαρακτηρίζουν σε μια πρώτη, εξωτερική θεώρηση το πολιτικό έργο:

(α) η ασάφεια του έργου

(β) η δυσκολία επιμερισμού του έργου και

(γ) η δυσκολία του έργου

## ΑΣΑΦΕΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΚΟΥ ΕΡΓΟΥ

- Η ασάφεια του πολιτικού έργου επενδύει με μεταφυσικές προσδοκίες τον ρόλο των πολιτευτών, οι οποίοι καλούνται συχνά να λύσουν με ‘μαγικό’ (δηλαδή ασαφή και άμεσο) τρόπο σύνθετα και εξίσου ασαφή, συχνά και στους ίδιους, κοινωνικοπολιτικά και οικονομικά ζητήματα.
- Ταυτόχρονα προϋποθέτει οικονομικό και κοινωνικό κόστος, το οποίο αποτρέπει και ενίοτε εκφοβίζει με κράμα φαινομένων τον μέσο πολίτη από το να συμμετέχει και να συμβάλει.
- Ο πολίτης έτσι μόνο τυπικά διαθέτει το δικαίωμα του εκλέγεσθαι. Δύσκολα κάποιος θα αναλάμβανε να επιτελέσει με υψηλό οικονομικό και κοινωνικό κόστος ένα έργο που δεν ξέρει τι περιλαμβάνει.

## ΔΥΣΚΟΛΙΑ ΕΠΙΜΕΡΙΣΜΟΥ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ

- Η δυσκολία επιμερισμού του έργου είναι εμφανής, καθώς πλήθος πολιτικών χώρων επιδιώκουν, σε καλοπροαίρετη θεώρηση, τη βελτίωση αντικειμενικά αντίξοων κοινωνικοπολιτικών συνθηκών (ανεργία, εγκληματικότητα, συνθήκες υγείας, σύστημα εκπαίδευσης, εξασφάλιση πόρων για όλα τα προηγούμενα).
- Ωστόσο μεγάλο μέρος κοινωνικής ενέργειας δαπανάται σε συγκρούσεις και ασυμφωνία κατευθύνσεων και ρεαλιστικού προσανατολισμού και όχι σε επιμερισμό έργου και αξιοποίηση των υπαρκτών κοινωνικών δυνάμεων.
- Ο ισχυρός ζήλος των πολιτευτών και το κλίμα πολιτικού μανιχαϊσμού διαμορφώνει εύκολα έναν υψηλής τοξικότητας ανθρώπινο βióτοπο, όπου είναι ιδιαίτερα δελεαστικό και σύνηθες ιδεολογικές διαφορές να εκτρέπονται σε προσωπικές επιθέσεις, συχνά και με μακροχρόνιο ιστορικό.

## Η ΔΥΣΚΟΛΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ

- Η δυσκολία του πολιτικού έργου απορρέει ευθέως από το γεγονός ότι προγραμματικός στόχος της πολιτικής τέχνης κατά τον Αριστοτέλη και διαισθητικά αυτονόητος νομίζω σε όλους είναι η ευδαιμονία του κοινωνικού συνόλου.
- Η ευδαιμονία προϋποθέτει (α) **το να είναι ζωντανοί οι πολίτες**, με ελεγχόμενα ποσοστά ανανέωσης του κοινωνικού ιστού, (β) επαρκή επίπεδα ηθικών και διανοητικών αρετών σε όλη την κοινωνικοπολιτική δομή και το κοινωνικό σώμα, με ενάρετους στόχους, ενάρετα μέσα και αγαθές προθέσεις (Πολιτικά I 1252a) και (γ) **διασφάλιση και βέλτιστη διαχείριση πόρων**, αξιοποίηση νεότερης τεχνολογίας και τεχνογνωσία που θα συμβάλει στη βελτίωση της ποιότητας ζωής όλων των μελών του κοινωνικού συνόλου (Πολιτικά III 1276b).



## Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΩΣ ΠΡΩΤΗ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

- Η δυσκολία του έργου εξηγεί και γιατί η πολιτική τέχνη θεωρείται κατά τον Αριστοτέλη ανώτατη των επιστημών/τεχνών (*Ηθικά Νικομάχεια* I 1094a), καθώς αυτή είναι που επιτρέπει την ύπαρξη και λειτουργία όλων των υπολοίπων.
- Αυτό σημαίνει πως κάθε φορά που κάποιος πολίτης κάνει καλά την εργασία του είναι επειδή η υπερκείμενη δομή, παρά την ασάφεια, τη δυσκολία και τα περιθώρια βελτίωσης, επιτελεί το δικό της έργο με επαρκή βαθμό επιτυχίας.

## Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΩΣ ΠΡΩΤΗ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

*εἰ δὴ τι τέλος ἐστὶ τῶν πρακτῶν [...] δῆλον ὡς τοῦτ' ἂν εἴη τἀγαθὸν καὶ τὸ ἄριστον. [...] δόξειε δ' ἂν τῆς κυριωτάτης καὶ μάλιστα ἀρχιτεκτονικῆς. τοιαύτη δ' ἡ πολιτικὴ φαίνεται:*

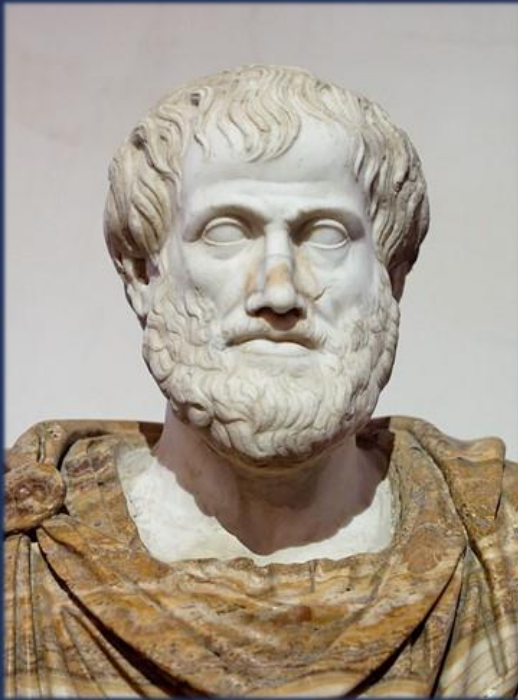
«Αν λοιπόν πράγματι υπάρχει κάποιος ἀπώτερος σκοπὸς σε ὅλες τις πράξεις μας [...] εἶναι φανερό ὅτι αὐτὸς ὁ σκοπὸς εἶναι τὸ ἀγαθὸ καὶ μάλιστα τὸ υπέρτατο ἀγαθόν. [...] Φαίνεται ὅτι ἀποτελεῖ (αὐτό) ἀντικείμενο τῆς κυριότερης τέχνης, αὐτῆς που εἶναι πρώτη στην ἱεραρχικὴ σειρά των ἐπιστημῶν. Αὐτὴ ἡ τέχνη φαίνεται πως εἶναι ἡ πολιτικὴ.»

(Αριστοτέλης, *Ἠθικά Νικομάχεια* I 1094a)

*πᾶσαν πόλιν ὀρώμεν κοινωνίαν τινὰ οὖσαν καὶ πᾶσαν  
κοινωνίαν ἀγαθοῦ τινος ἔνεκεν συνεστηκυῖαν [...] μάλιστα δὲ  
καὶ τοῦ κυριωτάτου πάντων ἢ πασῶν κυριωτάτη καὶ πάσας  
περιέχουσα τὰς ἄλλας. αὕτη δ' ἐστὶν ἡ καλουμένη πόλις καὶ ἡ  
κοινωνία ἢ πολιτική.*

«Κάθε πόλη είναι ένα είδος ομάδας και κάθε ομάδα συγκροτείται με στόχο κάποιο καλό [...] η ομάδα όμως που είναι πιο σημαντική από κάθε άλλη και περιέχει όλες τις άλλες είναι αυτή που κυρίως επιδιώκει το καλό και μάλιστα το πιο σημαντικό. Αυτή είναι η πόλις, η πολιτικά οργανωμένη κοινωνία.» (Αριστοτέλης, Πολιτικά I 1252a)

## Ο ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΚΑΙ Η ΨΥΧΗ



δει τὸν πολιτικὸν εἰδέναι πως τὰ περὶ ψυχῆς,  
ὥσπερ καὶ τὸν ὀφθαλμοὺς θεραπεύσοντα  
καὶ πᾶν τὸ σῶμα, καὶ μᾶλλον ὅσω τιμιωτέρα  
καὶ βελτίων ἢ πολιτικὴ τῆς ἰατρικῆς [...]  
θεωρητέον δὴ καὶ τῷ πολιτικῷ περὶ ψυχῆς.  
«Ο πολιτικός πρέπει να γνωρίζει σε κάποιο βαθμό  
τα σχετικά με την ψυχή, ακριβώς όπως ο γιατρός  
που θέλει να θεραπεύσει τα μάτια πρέπει να  
γνωρίζει το σώμα στο σύνολό του. Ακόμη  
περισσότερο, εφόσον η πολιτική επιστήμη είναι  
πιο ἄξια τιμῆς και ανώτερη από την ιατρική [...].  
Πρέπει λοιπόν και ο πολιτικός να γνωρίζει τα  
σχετικά με την ψυχή του ανθρώπου.»

Ἠθικά Νικομάχεια  
I 1102a

Δεν είναι ἄρα τυχαίο που πολλοί από τους πολιτευτές και στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες προέρχονται από τον χώρο της ιατρικής.

## ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ ΤΟΥ ΛΑΪΚΙΣΜΟΥ

- Τα χαρακτηριστικά ασάφειας και δυσκολίας επιμερισμού του δύσκολου πολιτικού έργου συσκοτίζονται επιπλέον με προκαταλήψεις και εντυπώσεις/στερεότυπα για τον ρόλο των πολιτικών προσώπων, τα οποία στερεότυπα, πολιτισμικά προωθούμενες και αυθαίρετες ή μερικώς στηριγμένες βεβαιότητες (π.χ. παραδοπιστία), διατρέχουν όλες τις δυτικού τύπου δημοκρατίες.
- Οι διαδικασίες ανάδειξης κρατικής δομής προκαλούν ευθέως αυτό το φαινόμενο, διότι κάθε πολιτικός χώρος εκ των πραγμάτων, προκειμένου να μπορέσει να πραγματοποιήσει ή να επιδιώξει το πολιτικό του όραμα, πρέπει να εστιάσει και να προβάλλει στις αδυναμίες των υπολοίπων.
- Εχθροποιούνται έτσι άνθρωποι και χώροι που φαίνεται να έχουν κοινό βασικό στόχο.

*[...] τῶν πολιτῶν, καίπερ ἀνομοίων ὄντων, ἡ σωτηρία τῆς κοινωνίας ἔργον ἐστί, κοινωνία δ' ἐστὶν ἡ πολιτεία. «Παρόλο που κάθε πολίτης είναι διαφορετικός, με διαφορετικό ρόλο, ἔργο ὅλων είναι ἡ σωτηρία τῆς κοινωνίας καὶ κοινωνία εἶναι ἡ πολιτεία.»*

*(Αριστοτέλης, Πολιτικά III 1276b)*

*πόλις [...] γινομένη μὲν τοῦ ζῆν ἔνεκεν, οὕσα δὲ τοῦ εὖ ζῆν «Ἡ πόλις [...] συγκροτεῖται γιὰ τὴν εξασφάλιση τῆς ζωῆς καὶ διατηρεῖται χάρις στὴν καλὴ καὶ ἐνάρετη ζωή.»*

*(Αριστοτέλης, Πολιτικά I 1252b)*

## ΟΡΙΣΜΟΙ: ΠΑΡΑΔΟΠΙΣΤΙΑ

Η πεποίθηση ότι όλα τα πράγματα στον κόσμο και ειδικότερα στα ανθρώπινα σύνολα μπορούν να ερμηνευτούν με κίνητρο μόνο το χρήμα (ετυμολογία: παράς+πίστη).

*Πεποίθηση που υπερβαίνει και διαψεύδεται από τα δεδομένα. Η φύση και μέσα σ' αυτήν και ο άνθρωπος δεν έγινε για το χρήμα (χρήση, χρησιμοποιώ).*

- Οι πεποιθήσεις αυτές (π.χ. ότι η εξουσία διαφθείρει) συνδέονται με την ιδεολογία του πολιτικού μηδενισμού και της πολιτικής εσχατολογίας, προσάπτουν μελανό στίγμα στον **ρόλο** του πολιτικού προσώπου και δυσχεραίνουν περαιτέρω τον εξορθολογισμό των διαδικασιών συγκρότησης λειτουργικότερης κρατικής δομής.
- Έτσι διαμορφώνεται και συντηρείται μια ‘προφητική’ πολιτική στάση απαξίωσης του συστήματος, που αποκλείει και άρα δεν επιδιώκει την πρόοδο στους επιμέρους τομείς.
- Δυσaréσκεια ακούγεται και δαιμονοποίηση σχεδόν της ίδιας της κοινωνικής οργάνωσης με στρεβλές προσλήψεις της αρχαιοελληνικής έννοιας της αναρχίας, χωρίς ωστόσο να έχουμε δει και κανέναν να φεύγει για το βουνό...
- Διαμορφώνεται η έτσι η νοοτροπία του ανθρώπου που δυσareστημένα απολαμβάνει τα κεκτημένα των προηγούμενων γενεών χωρίς να επιδιώκει να βελτιώσει κάτι.



## ΟΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΜΑΣ

- Αυτό που προτείνουμε εδώ δεν είναι ούτε καινούριο ούτε πρωτότυπο και το παρουσιάζουμε με προσανατολισμό στο μέλλον και όχι 'τι θα μπορούσε να είχε γίνει και ποιος φταίει που δεν έγινε' (αναζητούμε **περιθώρια βελτίωσης** και όχι αποδέκτες ενός άδικου και ίσως **αγνώμονος εκνευρισμού**).



ΠΑΡΑΒΟΛΗ ΠΛΟΙΟΥ & ΝΑΥΤΩΝ (Πλάτων, Πολιτεία 6.488a-489a)

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Ένας караβοκύρης πιο σωματώδης και πιο χειροδύναμος απ' όσο όλοι μαζί οι άλλοι, όσοι είναι πάνω στο καράβι, κάπως βαρύκοος αλλά και με ελαττωματική όραση, επίσης με ανάλογα ελλειπείς γνώσεις γύρω από τη ναυτική τέχνη, και ναύτες που τσακώνονται μεταξύ τους ποιος θα πάρει στα χέρια του το τιμόνι, με τον καθένα τους να νομίζει ότι πρέπει αυτός να γίνει κυβερνήτης, παρόλο ότι ποτέ του δεν έμαθε την τέχνη αυτή ούτε και είναι σε θέση να πει ποιον είχε δάσκαλο ούτε να προσδιορίσει τον χρόνο της μαθητείας του, και επιπλέον να ισχυρίζονται ότι η ναυτική τέχνη δεν είναι κάτι που μπορεί κανείς να το διδαχτεί, έτοιμοι να κατασπαράξουν όποιον υποστηρίζει το αντίθετο. Κι όλους αυτούς να συνωστίζονται διαρκώς γύρω από τον караβοκύρη και να κάνουν τα πάντα για να τους δώσει το τιμόνι, και άμα καμιά

φορά δεν τον πείσουν οι ίδιοι αλλά κάποιοι άλλοι, τότε τους άλλους αυτούς ή να τους σκοτώνουν ή να τους πετάνε στη θάλασσα. Κι εκείνον τον προκομμένο караβοκύρη αφού τον εξουδετερώσουν δίνοντάς του υπνωτικό ή κρασί μπόλικο ή κάτι άλλο, να τον δένουν έπειτα χεροπόδαρα και να αναλαμβάνουν οι ίδιοι να κυβερνήσουν το καράβι και να διαχειριστούν ό,τι υπάρχει πάνω σ' αυτό [...] και χαρακτηρίζουν άξιο κυβερνήτη και γνώστη του πλοίου οποιονδήποτε θα είναι σε θέση να τους βοηθήσει αποτελεσματικά να πάρουν στα χέρια τους το καράβι πείθοντας τον караβοκύρη ή ασκώντας βία επάνω του, ενώ απεναντίας όποιον δεν είναι τέτοιος τον κατακρίνουν ως άχρηστο. Και δεν έχουν ιδέα πως είναι ο αληθινός κυβερνήτης, ότι χρειάζεται να έχει στραμμένο τον νου του στις εναλλαγές του χρόνου, των εποχών, του ουρανού, των άστρων, των ανέμων και σε όσα σχετίζονται με τη ναυτική τέχνη, αν πρόκειται στ'

*αλήθεια να είναι κυβερνήτης πλοίου. Δεν το πιστεύουν ότι είναι δυνατόν να σπουδάσει κανείς και να μάθει πώς να κυβερνάται ένα καράβι, άσχετα αν το θέλουν κάποιои ή αν δεν το θέλουν, και με αυτό δεν πιστεύουν ότι είναι δυνατόν να μάθει κανείς την κυβερνητική τέχνη. (Πλάτων, Πολιτεία 6.488a-489a)*



**ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ**

4<sup>ο</sup> αιώνας π. Χ.

*διδασκτὴ ἅπασα ἐπιστήμη  
δοκεῖ εἶναι, καὶ τὸ  
ἐπιστητὸν μαθητὸν.*

*«Κάθε επιστημονική γνώση είναι κατά τη γενική αντίληψη διδασκτὴ και το αντικείμενο της γνώσης είναι δυνατό να το κατακτήσει κανείς.»*

*Ἠθικά Νικομάχεια VI 1139b*



## Η ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ ΣΤΟΝ ΠΛΑΤΩΝΑ

Μέρος της ψυχής	Αντίστοιχη αρετή	Αντίστοιχη ηδονή	Κοινωνική ομάδα
Λογιστικό	φρόνηση	φιλομάθεια	κυβερνήτες
Θυμοειδές	ανδρεία	φιλοδοξία	φύλακες
Επιθυμητικό	σωφροσύνη	φιλοκέρδεια	δημιουργοί

Πλάτων, *Πολιτεία* IV 443b, IX 581c

*Το τριμερές της ψυχής και της πόλης*

[οι φιλοχρήματοι πρέπει να κυβερνώνται]

- Με βάση την αρχή της ελάχιστης απαραίτητης μεταβολής, δεν προτείνουμε εδώ πολυετή μαθητεία (10 χρόνια εκπαίδευση κατά τον Πλάτωνα) και μη ρεαλιστικές ίσως προς το παρόν διαδικασίες.
- Προτείνουμε υποχρεωτική εκπαίδευση και φιλοσοφική ενημέρωση των πολιτευτών πριν και κατά τη διάρκεια της θητείας τους με συναφή κείμενα από τον αρχαιοελληνικό στοχασμό και με βασικό κορμό μαθημάτων που ήδη ετοιμάζεται από ερευνητικό πρόγραμμα για το οποίο έχει γίνει αίτηση από μέλη του συλλόγου.

## ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΩΝ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΩΝ ΘΕΣΜΩΝ

- Μολονότι στα *Πολιτικά* του Αριστοτέλη αναφέρεται και το αντιπροσωπευτικό πολίτευμα της Μαντινείας ως μεταξύ των δημοκρατικών πολιτευμάτων, βασική διαφορά δημοκρατικών και ολιγαρχικών πολιτευμάτων είναι οι κληρώσεις έναντι των εκλογών.

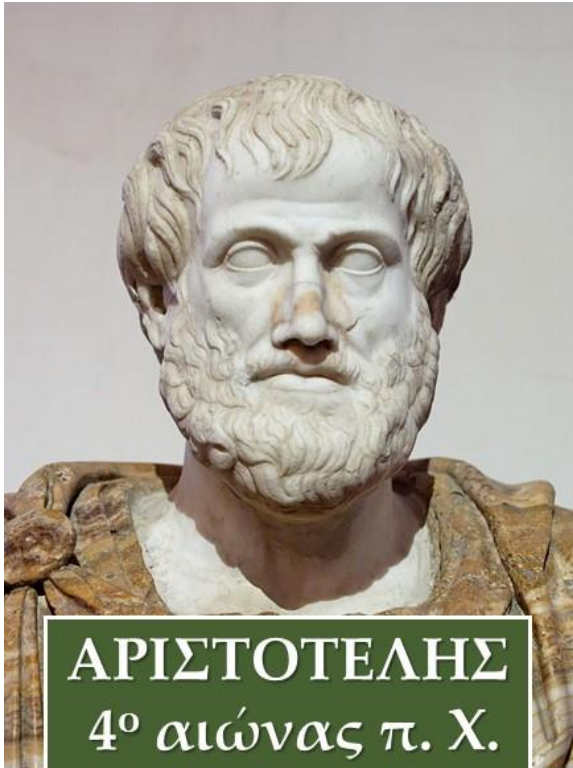
*δημοκρατικὸν μὲν εἶναι τὸ κληρωτὰς εἶναι τὰς ἀρχάς, τὸ δ' αἶρετὰς ὀλιγαρχικόν.* «Γνώρισμα της δημοκρατίας είναι η μετοχή στην εξουσία μέσω κλήρωσης, ενώ οι εκλογές είναι γνώρισμα της ολιγαρχίας.» (Αριστοτέλης, *Πολιτικά* IV 1294b 8-9)

- Αυτό χρειάζεται ασφαλώς επαρκές φιλοσοφικό υπόβαθρο πλειονότητας των πολιτών, ώστε να υπάρξουν κληρωτοί θεσμοί με πολιτικές αρμοδιότητες, και όχι απλά ο δικαστικός θεσμός των ενόρκων.

## ΤΑ ΕΥ ΚΕΚΡΑΜΕΝΑ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΑ

- Στα Πολιτικά του Αριστοτέλη στο 5<sup>ο</sup> βιβλίο γίνεται αναφορά στα εὖ κεκραμένα (καλῶς αναμεμειγμένα) πολιτεύματα, δηλαδή πολιτεύματα που έχουν κατάλληλη ισορροπία δημοκρατικών (σοσιαλιστικών) και ολιγαρχικών (καπιταλιστικών) θεσμών.





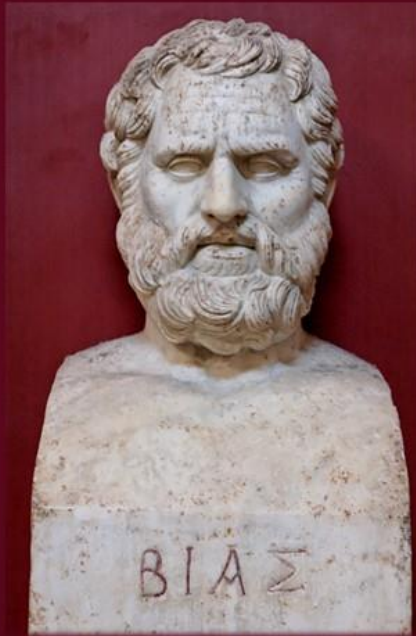
**ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ**  
4<sup>ο</sup> αιώνας π. Χ.  
*Πολιτικά*  
IV 1289a

*μίαν δημοκρατίαν οἴονταί τινες  
εἶναι καὶ μίαν ὀλιγαρχίαν: οὐκ  
ἔστι δὲ τοῦτ' ἀληθές. ὥστε δεῖ  
τὰς διαφορὰς μὴ λανθάνειν τὰς  
τῶν πολιτειῶν, πόσαι*

*«Κάποιοι νομίζουν ὅτι ὑπάρχει  
ένα εἶδος δημοκρατίας καὶ ένα  
εἶδος ὀλιγαρχίας, αὐτό ὅμως δεν  
εἶναι ἀληθές. Πρέπει λοιπόν να  
μην παραβλέπουμε τις διαφορές  
τῶν πολιτευμάτων καὶ τὰ εἶδη»*

## ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ

- Από την εμπειρία μας, σε τέτοιου είδους συζητήσεις, θυμούνται πολλοί και επισημαίνουν τις ανεπιτυχείς προσπάθειες του Πλάτωνα στη Σικελία, καθώς και τον άδικο θάνατο του Σωκράτη το 399 π. Χ. από τον Δήμο των Αθηνών.
- Λησμονείται όμως σε αυτές τις περιπτώσεις πως ήδη στους Επτά Σοφούς, άλλοι είναι τύραννοι-κυβερνήτες (Περίανδρος, Κλεόβουλος), άλλοι τυραννοκτόνοι (Πιπτακός) και οι περισσότεροι προβληματίστηκαν και ασχολήθηκαν ενεργά με τη βελτίωση των κοινωνικοπολιτικών συνθηκών (Σόλων, Βίας).
- Θα ακολουθηθούν από τους Πυθαγόρειους, τον Πλάτωνα και Αριστοτέλη, καθώς επίσης και από τους Στωικούς και όλα τα ρεύματα της ελληνιστικής φιλοσοφίας, στο προβληματισμό, αλλά και τη μέριμνα για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής του κοινωνικού συνόλου.



**Βίας ο Πριηνεύς**  
6<sup>ος</sup> αιώνας π. Χ.

**ΤΙΤΛΟΣ ΕΡΓΟΥ:**

*περι Ίωνίης, τίνα μάλιστα  
ἂν τρόπον εὐδαιμονοίη*

«Για την Ιωνία: με ποιόν τρόπο  
μπορεί να οδηγηθεί όσο γίνεται  
περισσότερο στην ευδαιμονία»

(πηγή: Διογένης Λαέρτιος 1.85.10-11)

Σας ευχαριστώ για την προσοχή σας.

## ΠΗΓΕΣ

- Αριστοτέλης, *Ηθικά Νικομάχεια*: ed. J. Bywater, *Aristotle's Ethica Nicomachea*. Oxford, Clarendon Press. 1894. Από τον ιστότοπο: [www.perseus.tufts.edu](http://www.perseus.tufts.edu). ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ (με βάση): Αριστοτέλης. *Ηθικά Νικομάχεια*, βιβλία Α'-Δ'. Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια: Δημήτριος Λυπουρλής. Θεσσαλονίκη: Ζήτρος. 2006.
- Αριστοτέλης, *Πολιτικά*: Aristotle. ed. W. D. Ross, *Aristotle's Politica*. Oxford, Clarendon Press. 1957, στο: [www.perseus.tufts.edu](http://www.perseus.tufts.edu). ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ (βασισμένη): Αριστοτέλης, *Άπαντα*, τ. 2, *Πολιτικά*, βιβλία Γ', Δ' και Ε'. 191 «Οι Έλληνες». Αθήνα: Κάκτος. 1993.
- Αριστοτέλης, *Πολιτικά*: Aristotle. ed. W. D. Ross, *Aristotle's Politica*. Oxford, Clarendon Press. 1957. The Annenberg CPB/Project provided support for entering this text. [βλ. [www.perseus.tufts.edu](http://www.perseus.tufts.edu)]. ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ (βασισμένη): Αριστοτέλης, *Άπαντα*, τ. 3, *Πολιτικά*, βιβλία Ζ', Η' και Θ'. 192 «Οι Έλληνες». Αθήνα: Κάκτος. 1993.
- Πλάτων, *Πολιτεία*: *Platonis Opera*, ed. John Burnet. Oxford University Press. 1903, στο: [www.perseus.tufts.edu](http://www.perseus.tufts.edu). ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ (βασισμένη): Πλάτων *Πολιτεία*. Εισαγωγικό σημείωμα, μετάφραση, ερμ. σημειώματα: Ν. Μ. Σκουτερόπουλος. Αθήνα: Πόλις. 2002.